

16. Спільна ідентичність громадян України: підґрунтя, виклики, шляхи формування. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – К.: 2007. - №9(93). – С.15-27.
16. Почепцов Г. України: пошук помилок проектувальників / Г. Почепцов // Українська правда, 5.05.2011. - [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/05/5/6146023/>.

*Козлова Оксана Миколаївна,
викладач кафедри політичних наук,
НПУ імені М.П. Драгоманова*

УДК 32:159.922 (477)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ МЕНТАЛЬНОСТІ

Стаття розкриває теоретичні засади менталітету: явище, поняття, основні підходи до визначення українських та зарубіжних дослідників.

Ключові слова: ментальність, менталітет.

Статья раскрывает теоретические основы менталитета : явления, понятия, основные подходы к определению украинских и зарубежных исследователей.

Ключевые слова: ментальность, менталитет.

The article reveals the theoretical foundations of mentality: the phenomena, concepts, and basic approaches to the determination of the Ukrainian and foreign researchers.

Key words: mentality mentalyitet.

У сучасній політології і соціології, особливо в новоутворених державах, спостерігається тенденція наукових студій методом здійснення наскрізних ментальних досліджень суспільно-політичних процесів. Поняття «менталітет», в руслі якого розвивається вказана тенденція свого часу було запроваджене в суспільні науки представниками історико-психологічного і культурно-антропологічного напрямків Л.Леві-Брюлем, Л.Февром, М.Блоком та деякими іншими представниками вказаного напрямку. За висловом Ф.Броделя — одного з яскравих представників цієї школи — ментальності суть «темниці, в яких містяться довготривалі часи». З огляду на поставлене завдання дослідження самоврядних потенцій не як зовнішніх, а як досить сталих внутрішніх глибоко психологічних характеристик українського народу, що зберігають значення для сьогодення, їхній розгляд доцільно здійснити саме в руслі категорії «ментальність». До того ж у дослідженнях національного характеру кінця XIX — початку XX століття мають місце такі характерні особливості, які вписуються в поняття ментальність, що дає підстави розглянути вказані дослідження під кутом зору цієї категорії. Відтак, увага при здійсненні аналітичного огляду історико-політологічної спадщини зламу століть звертатиметься на ті процеси й на ті характеристики, що підпадають під на-зване поняття, яке в політологічному значенні покликане слугувати глибинному осягненню існуючих нинішніх і майбутніх проблем.

Слово «ментальність» пов'язане з такими його латинськими ана-логами як менталіс, мене, ментіс — розумовий, розум, думка або інтелект. В англійській мові слово менталіті означає розум, інтелект, розумові особливості, ступінь інтелектуальної енергії, напрям мислення, характер або спрямування інтелекту. З погляду політології, ментальність — певний рівень індивідуальної і суспільної свідомості, а також пов'язаний з ним спектр життєвих позицій, культури і моделей поведінки, які претендують на незалежність від офіційно визначених ідеологічних установок і політичних орієнтацій; спільний для членів соціально-політичної групи чи організації своєрідний «політико-психологічний тезаурус», який дозволяє одноманітно сприймати оточуючу соціально-політичну реальність, оцінювати її і діяти в ній у відповідності з певними ustalеними в суспільстві «нормами і образами поведінки», адекватно сприймаючи і розуміючи при цьому один одного. У більш наближеному до поставленої проб-леми розумінні, ментальність — спільне психологічне

підґрунтя представників певної культури, що дає змогу безладний потік різно-манітних вражень спрямувати свідомістю і душею у рідне поле діяльності. Відтак, виходячи з розуміння менталітету як об'єднувачого чинника, що утворює особливу політико-психологічну спільність людей (з погляду українських мислителів кінця XIX — початку XX століття — національний характер), можемо розглядати його як певну суму потенцій, що зумовлюють неповторність світобачення і життєдіяльності певної нації [5; 87].

У фундаментальній праці більше як тридцяти авторів країн Європи "Європейська історія менталітету», що вийшла в 1993 році під загальною редакцією професора П.Дінцельбахера, метою якої був огляд та аналіз проблем, що входять до змісту категорії ментальності, складовими ментального феномену, зокрема, названі й речі емоційного, почуттєвого змісту, такі як: уявлення людини про співвідношення радості, страждань і щастя, про засоби подолання страждань, психологічні емоції у системі індивід - суспільство, система естетичних уявлень людини та суспільства й інші. Ментальний феномен, демонструючи свою універсальність, спускається на почуттєво-емоційний рівень світобачення та світосприйняття.

Відомий англійський мислитель XX століття А.Уайтхед вважав, що розвиток певних націй визначається не тільки трійцею «Істина - Добро - Краса», але й енергією історичної пригоди, яка долає метафізичну відстань між світом мрій та реальним світом. До таких націй можна віднести й Україну. Як Античність репрезентують не тільки Платон і Аристотель, а й мандрівки Одисея, новоєвропейську цивілізацію - люди, що здійснювали великі географічні відкриття та промислову революцію, так українську цивілізацію - козаки, персонажі високої авантюри. В українському козацтві знаходять віртуозний вираз і національна вдача, і буяння вільної індивідуальності, особистісного завоювання світу, отже, буяння емоцій та прага дії, що є архетипічним для ментальності України [3; 169].

Дослідники Р.Бенедікт, Маргарет Мід доказали, що культурні впливи, передавані через родини, оформлювали ментальність та вдачу народів. Риси, типові для даної нації, зумовлені духом родини, який сам є зумовлений усією соціальною, етнічною структурою і культурою суспільності. Ментальність впливає прямо із способу і роду виховання, яке отримує людина із перших років життя. Ментальність виступає як своєрідна персоніфікація культури даної національної спільноти.

О.Д.Бойко розглядає менталітет у спряженні трьох концептів:

а) менталітет означає стійкі структури глибинного рівня, колективної та індивідуальної свідомості й підсвідомості, прагнення, нахили та орієнтації людей, їхні цивілізаційні цінності та суспільну психологію;

б) ментальність вказує на глибинне джерело мислення, ідеології, віри, почуттів та емоцій людини;

в) менталітет людей формують географічне середовище, політичні інститути та соціальні структури, культура і традиції.

Розглядаючи питання менталітету різні науковці та дослідники мають своєрідні погляди стосовно цього явища. Так, феномен ментальності в сучасній вітчизняній й зарубіжній політичній та соціально-філософській літературі посідає особливе місце. Ментальність, постаючи «тлом» різноманітних процесів та явищ в життєдіяльності людини і суспільства, цікавить дослідників як феномен, який можна віднайти й показати та завдяки йому витлумачити події історичного минулого певних соціальних спільнот, суспільні реалії їх сьогодення, надати певні прогнози на перспективу.

Ментальність - це поняття для визначення структури й рівнів мислення; сформована система елементів світосприйняття, яка зумовлює відповідні механізми поведінки, діяльності, способи життя різноманітних соціальних спільнот та індивідів, включає сукупність ціннісних, символічних, свідомих й підсвідомих відчуттів, уявлень, настроїв, поглядів, світобачення, які визначають здатність цих спільнот та індивідів до адекватного сприйняття чи дії [2; 212]. Ментальність формується як результат традицій, культури, соціального середовища життєдіяльності людини. Вона й сама їх формує, виступаючи їх неявним й наявним джерелом,

фіксує сталу структуру внутрішнього світу людини щодо сприйняття нею конкретних суспільних ситуацій та оточуючої її реальності в цілому.

Загалом, ментальність - це загальна для соціально-політичної або етнічної спільноти людей сукупність характеристик поведінки та мислення, за допомогою яких можна оцінювати та прогнозувати соціальні реакції людей на певні події в конкретній країні або групі країн [3; 167].

Ментальність – національний тип світовідчуття, який ґрунтується на етнічних образах і символах, що зумовлюють стереотипи поведінки, психічні реакції, оцінки певних подій чи осіб, ставлення до навколишньої дійсності. Ментальність власне становить той невлотимий феномен, що його можна назвати «духом народу» [7; 148]. Простіше кажучи, менталітет (людини, суспільства, народу) – це душа, специфічне інформаційно-енергетичне поле, що охоплює емоційний, інтелектуальний та духовний рівні життєдіяльності розгорнутої соціальної системи. Природне і культурне, раціональне (інтелектуальне) і підсвідоме (інтуїтивне), індивідуальне і суспільне – все це «перетинається» та постійно взаємодіє на рівні менталітету і здобуває кінцеву змістовну складову на вищих – духовному, моральному та релігійному рівнях.

Характерно, що менталітет – це не пасивний об'єкт, своєрідний еквівалент сумарної дії всіх названих чинників. Він сам є трансформуючим фактором суспільного розвитку, надзвичайно важливим і дієвим, і в той же час малопомітним, оскільки імпульси, які їм транслюються, етносу чи окремії людині йдуть з глибини історії і навіть майбутнього. І тут не може бути нічого дивного, оскільки вони генеруються архетипом нації, який належить «тонкому світу», що характеризується для нас поки ще незрозумілими просторо-часовими характеристиками [9].

В етнологічному вжитку під менталітетом розуміють основний атрибут етносу, таку його якість, що дозволяє відрізнити один етнос від іншого. У політології менталітет - один з визначальних чинників, за допомогою якого можна пояснити соціальну поведінку. Саме в цьому слід вбачати особливу значимість менталітету для людини, саме в цьому великою мірою і полягає вплив ментальних факторів на формування особистості.

В.Храмова визначає менталітет на феноменологічному рівні, акцентуючи увагу на функціональних основах явища, а саме: чи не найстійкішим компонентом українського «Я» є «поєднання індивідуалізму з ідеєю рівності та неприпустимості насильства влади», а також «непереборний і невтримний, органічний і масовий потяг до волі», «активно-рефлексивні світосприймальні настанови на насолоду життям та самоформування».

Менталітет – це характер та лад людського мислення, що реалізується на рівні свідомості, але базується на структурних елементах сфери підсвідомого, що включають в себе архетипи як окремої особистості, так і етносу в цілому.

Поняття «менталітет» відображає складну систему основних уявлень людей, закладених у їх свідомість культурою, мовою, релігією, наукою, етносом, суспільним спілкуванням. Синтез усіх цих компонентів звичайно здійснюється на рівні підсвідомих передбачень, інтуїтивних «відкриттів», але він не завжди і не повністю усвідомлюється людиною. У результаті виникає сукупність настанов, які стосуються найбільш важливих і загальних моментів життєдіяльності індивіда.

Менталітет людини (групи) має глибинно-стійкий характер. Перебуваючи в різноманітних умовах існування, людина пристосовується і змінює свої ціннісні орієнтації. Менталітет індивіда характеризує не тільки цю нескінченну варіативність людських ставлень, але дещо більш глибинне. Його (менталітет) можна визначити як таку стаціонарну духовну підвалину людини, яка в певній мірі дозволяє їй безмірно змінювати свої ціннісно-нормативні орієнтації, залишаючись при цьому одним і тим же. Менталітет відрізняється від свідомості, але через комплекс когнітивних та афективних структур включає її в свій склад. Він містить у собі елементи суспільної психології, історичну пам'ять, соціальні емоції, бажання, настрої, реакцію на зміну зовнішнього середовища, як природного, так і соціального.

Головне положення серед визначених елементів в структурі менталітету займають цінності. Але не можна погоджуватися з досить сталим і розповсюдженим в літературі уявленням, що лише цінності дають вичерпну характеристику структури менталітету. Аналізуючи структуру цінностей (як одного з елементів менталітету), звертається увага передусім на те, що у менталітеті

кожної особистості існує своя власна ієрархія цінностей. Ієрархічно організовані уявлення стосовно цінностей лежать в основі рішень, які приймає особа в нескінченних ситуаціях соціального вибору; вони беруть активну участь у формуванні внутрішньої програми її дій, як у повсякденних, так і в критичних ситуаціях життя, певним чином «вбудовують» індивіда в соціальне буття.

Таким чином, менталітет виступає специфічним полем вибору суб'єктом своєї лінії поведінки, життєдіяльності, виявленої в певних ціннісно-нормативних параметрах. Ментальний регулятор - розум - найважливіший засіб, що обумовлює прийняття цінностей і норм індивідом. Соціокультурний розвиток постійно удосконалює цю здатність людської свідомості і призводить до появи різного роду психологічних, соціально-психологічних, повсякденних, ідеологічних, нарешті - наукових уявлень, на базі яких формуються ціннісно-нормативні ідеали.

Як форма виявлення групової свідомості менталітет відіграє важливу роль в забезпеченні єдності та цілісності відповідної соціальної групи у зв'язку із закріпленими в ній цінностями, нормами поведінки. Менталітет українців формувалася протягом усього часу існування їхньої нації. Беручи до уваги історичні, расові, географічні, культурно-морфологічні особливості їх менталітету, можливо знайти «генетичне пояснення» специфіки світосприйняття та поведінки народу, який мешкає в сучасній Україні.

Серед сукупності різноманітних умов, факторів, обставин, які впливають на формування і функціонування менталітету, відзначаються такі детермінанти:

- а) сукупність геополітичних факторів;
- б) вплив сукупності суспільно-політичних подій;
- в) дія субстанційних основ та субкультурних підвалів;
- г) регіональні впливи.

Найбільший вплив на формування менталітету конкретної спільноти відіграє фактор регіоналізації. Це об'єктивний суспільно-історичний та соціально-економічний фактор специфічної якісної ментальної визначеності, в якій проявляються особливості соціальної діяльності, економічної та політичної творчості, духовно-культурних, ритуальних, традиційних видів активності. Регіон мешкання - це важливий фактор, який заздалегідь визначає стиль мислення, емоції, повсякденні вербальні та реальні реакції індивідів і який здатний значно стримувати чи нейтралізувати вплив інших факторів [3; 167].

Ментальність нації є стрижневим елементом національної свідомості й самосвідомості. Як алгоритмічний компонент розуму, він виявляється в умінні вибирати дані, внаслідок чого народжується знання, розуміння, сприйняття. Отже, він є здатністю нації робити вибір - між добром і злом, вибір своєї еліти (політичної, ділової, інтелектуальної, духовної), вибір типу державного устрою, видів соціально-економічної діяльності, вибір способу життя тощо. І окрема особистість, і народ у цілому у своєму житті керується інтелектом, бажаннями, потребами, інтересами, почуттями, вигодами - завдяки чому соціальна дійсність постає наслідком доцільної суспільної діяльності з подолання соціальної змістовної невизначеності й хаосу. Архетипи поведінки й мислення проявляються в фантазіях і сновидіннях, в політичних устремліннях і економічних прагненнях релігійних надіях і наукових досягненнях, у бажаннях і мріях. Як певне колективне підсвідоме (за К.Юнгом), вони транслюються від покоління до покоління й відіграють важливу роль у життєдіяльності суспільства та людини. У свідомості вони виявляються у вигляді величезної кількості колективних образів і символів, символічних матриць і концептів, безпосередньо пов'язаних зі свідомими рівнями, які є закодованими, формалізованими зразками й програмами поведінки людини, конструктами психіки індивідів ментальної природи.

Спроби збагнути, чому окремі народи по-різному сприймають схожі події та ситуації, утворюють різні держави, знаходимо вже у античних мислителів. Ще Арістотель із внутрішньої несхожості окремих суспільностей виводив характерні особливості і відмінності окремих державних утворень, вважав за неможливе об'єднання їх у єдиній державі, утворення ними цілісного механізму навіть, за його висловом, у разі, коли б хтось з'єднав воєдино Мегари й Корінф так, щоб доторкнулися їхні стіни. На цій проблемі зосереджував свою увагу і Цицерон, за визначенням якого держава лиш тоді може досягти суспільної злагоди могутності, коли її «образ»

відповідає особливостям характеру самого народу. Подібні намагання осягнення у політичному контексті особливостей характеру окремих народів простежуються упродовж всього розвитку людської цивілізації. Але довгий час далі розрізнені поглядів та зауважень справа не йшла. І лише починаючи з XIX століття здійснюються глибокі наукові дослідження національного характеру. Перші серйозні спроби побудувати цілісну теорію були здійснені в межах німецької школи психології народів у середині XIX століття (В.Вундт, М.Лацарус, Х.Штейнталь та ін.). Основні ідеї цієї школи полягали в тому, що рушійною силою історії є на-род («дух цілого») з його характером, що проявляється у тільки його властивих особливостях народного життя, у його мистецтві, релігії, мові, звичаях [6; 11].

Сучасною наукою національний характер трактується як сукупність найбільш стійких, основних для певної національної спільноти особливостей світосприйняття і форм реакцій на нього, поєднання емоційно-чуттєвих проявів, що виражаються в емоціях, почуттях і настроях, а також у швидкості й інтенсивності реакції на перебіг подій. Однак на сьогодні практично не існує певного цілісного на пряму вивчення національного характеру, оскільки його дослідження найчастіше відображають різні ідейно-політичні орієнтації вчених, перетворюються в аргументи соціально-політичних дискусій почасти використовуються шовіністичними расистськими напрямками в політиці. В цьому розумінні політологічні дослідження національного характеру досить обмежені і можуть розглядатися як вузькоспецифічні, оскільки поняття національного характеру стало «своєрідною пасткою для політології».

В українських соціогуманітарних дослідженнях суто етнічну характеристику менталітету вперше вирізняв у 1997 році М.В.Захарченко як одну з «рефлексивних систем» продукування і внесення певних ідей та орієнтацій у суспільну свідомість. Етнолог-аксіологічний акцент в акцептації менталітету чіткіше за попереднє був вирізняє ний у 2005 році. Зокрема, М.Ф.Головатий зазначав, що сам собою етнічний менталітет – «це духовно-культурний самовияв етнічної спільноти», її «специфічний дух», який «робить її помітною і відмінною серед розмаїття інших етносів... фактично неповторною цінністю». Слідом за цим О.В.Антонюк акцентував вже на суто аксіологічних аспектах етнічного менталітету. Для нього він є «відносно цілісною сукупністю образів, уявлень, оцінок і ціннісно-сміслових утворень», зумовлених особливостями життєдіяльності народу-етносу «у певному географічному і культурно-історичному середовищі».

Вказівкою на соціально-географічне та етнополітичне середовище зародження і конституювання етнічного менталітету відкрито пізнавально-дослідницький шлях виокремлення його основних дефініціальних рис. Найбільш цілісним носієм певного типу менталітету взагалі є народ-етнос, значно меншою мірою – народ-населення, яке, як правило, етнозмішане). Звідси впливає думка, яка сформульована А.Дж.Тойнбі у вигляді «закону мімізису» - одного з «емпіричних законів соціоцивілізаційного висходження людства»: всередині будь-якого народу-етносу є два найбільш ортодоксальних носіїв його менталітету, - «творча меншість», яка втілює його «життєвий порив», вдало відповідає на різні історичні виклики, формулює ієрархію його соціальних цінностей і орієнтирів, зрештою, концепцію «сенсу життя», та «інертна більшість», яка бездіяльністю, несамоорганіованістю та «покірною ходою за вождями і тиранами» й зумовлює катастрофічні втрати і кінцеве падіння народу.

При розгляді проблеми ментальності слід розглядати такий аспект: яким же чином етнічний менталітет вироблюється, акумулюється та передається прийдешньому? А відповідь така: менталітет будь-якого соціоетноісторичного суб'єкта (окремої людини, етногрупи, народу) складається з трьох компонентів:

- а) соціального досвіду того суб'єкта;
- б) його історичної пам'яті;
- в) своєрідних ідейно-етичних кореляцій досвіду та пам'яті, які викристалізуються у вигляді традицій, звичаїв та спостережних уроків – «вказівок на майбутнє».

Всі ці компоненти складають менталітет народу-етносу, або етнополітичним менталітетом.

Відповідно до «закону партиципації» Л.Леві-Брюля («Примітивна ментальність», 1922р.) менталітет взагалі не слід розглядати як щось «одно цілісне», бо він є певним набором різносенсових частин. Зазначені досвід, пам'ять, традиції, звичаї, установки, уроки тощо можуть

виявляться артикуляціями якихось типових рис, схожих характеристик, корелятивних ознак, рухливих факторів, мінливих компонент в соціально-політичному житті якогось народу-етносу

Своєрідними каналами передачі ментального багатства народу своїм же наступникам є форми державного устрою і політичні режими, політичні та партійні системи, політичні традиції і звичаї, звичаєве та політичне право, соціально-політичний досвід самоорганізації і політична культура, художня і наукова література, фольклор [4; 183].

В світовій науковій історико-культурологічно-філософській методології розроблені певні принципи, які значною мірою сприяють дослідженню специфіки національної самосвідомості українців протягом усього довготривалого періоду розвитку цього народу. Принципи сконцентровані в теорії менталітету, яка була розроблена авторами французького журналу «Аннали: Економіка - суспільство - цивілізація». Заснований ще в 1929 році М. Блоком та Л.Февром, він набув значного впливу на світову наукову думку лише в 80-х роках. У численних матеріалах, які публікувалися на сторінках журналу, констатувалася криза методологічних принципів, розроблених марксизмом та позитивізмом, що зводилися до певних узагальнених підходів до аналізу історії, як певної об'єктивованої фактажності, без урахування тих ціннісних орієнтацій, які визначають кардинальні поняття, введені німецькими істориками ще наприкінці минулого століття, як «світоспоглядання», «дух часу». «Історія ціннісних орієнтацій, — зазначає Жак Ле Гофф, — це шлях, позначений як стрибками вперед, так і відступами, розгалуженнями та розривами. І все ж вона завбачає, що незважаючи на величезний тиск історичних структур і тиранію подій, людина як особистість та як член суспільства здатна впливати на загальний поступ історії і визначати її долю. І в цьому величезну роль відіграють її ціннісні орієнтації, які вона визначає в процесі самоусвідомлення».

Таким чином, ментальність можна охарактеризувати як систему певних образів, уявлень, ідей, які перебувають у стані постійного руху і все ж зумовлюють вчинки та поведінку людей. Провідним при цьому є визначення механізмів переходу від колективних стереотипів до конкретики особистості, що дає можливість відтворити неповторність людського буття. Інакше кажучи, методологія ментального коричного підходу зорієнтована на так звану «народну культуру» (духовне життя народу загалом, незалежно від станових та класових ознак), розуміючи під цією культурою або ж суспільною свідомістю певний інваріант свідомості даної епохи.

Якщо всі ці питання потрапляють до уваги західноєвропейських етнологів, антропологів, культурологів, філософів з 60-х років ХХ століття, то сама методологія ментального підходу виробляється в українській науковій думці з 30-40-х років ХІХ століття.

Перші дослідники «української душі» — М.Максимович, М.Костомаров звертаються до творчості так званої «німотної більшості» (на терені України це було селянство). Не вдаючись в подробиці, все ж слід згадати, що досить рано, з ХVІ століття, відбувається «всмоктування» української еліти чужоземними державами, в першу чергу Польщею та Росією, і носієм національної самосвідомості залишаються народні кола, а конкретним виразником духовної національної культури виступає творчість народу (в Україні, насамперед, це були думи).

Досліджуючи пам'ятки народної культури — думи, пісні, легенди — українські вчені — етнографи та історики, змогли виділити певну систему ціннісних орієнтацій, які характеризують національну самосвідомість. Певні досягнення в цьому були у М.Максимовича, який на основі аналізу українських народних пісень започаткував методику вивчення національної душі і, що особливо важливо, виділив сам пласт того матеріалу, в якому, так би мовити, «закодована» ця душа. М.Костомаров продовжив справу, що і дало йому можливість вперше сформулювати особливості українського менталітету у виданій в 1861 році відомій праці «Две русские народности»: «Духовний склад, ступінь почуття, його прийоми чи склад розуму, напрямок волі, погляд на життя духовне та суспільне, все, що створює вдачу та характер народу, — ці заповітні, внутрішні причини, його особливості, що створюють дихання життя та цілісність його тіла. Все, що входить до кола цього духовного народного складу, не висловлюється поодиноці, окремо одне від одного, але разом, неподільно, взаємно підтримуючи одне одного, взаємно доповнюючи себе, і тому все разом становить єдиний стрункий образ народності».

Русійною силою ментальних особливостей народів М.Костомаров, таким чином, вважає певні моральні установки. Зрештою, саме вони, ці установки, достатньо чи недостатньо чітко сформульовані, становлять внутрішній зміст, сутність національних менталітетів загалом. Саме тому теорії ментальності спираються на народну культуру, в якій найповніше відтворенні норми моральних національних орієнтацій. Це яскраво виявилось в світовій культурі, в тих прагненнях представників різних народів, які взялися за розробку національної проблеми.

На українському інтелектуальному ґрунті прищеплюється і добре проростає романтична ідеалізація минулого та народної фольклорної культури, переборення раціоналізму та певна абсолютизація романтичного світобачення. Це характеризує творчість найвидатніших українських письменників XIX століття (Т.Шевченка, П.Куліша та ін.), українських етнографів, істориків, філософів та мовознавців (М.Максимовича, М.Костомарова, П.Юркевича, О.Потебні), які, звертаючись до народної культури, вперше намагаються виділити риси та особливості менталітету українського народу. На цьому етапі відбувається певне збирання та опис цих особливостей на рівні протиставлення в першу чергу російському менталітету.

Як зазначалося вище, М.Костомаров переходить і до деяких наукових світоглядних узагальнень. Від фольклорно-етнографічного бачення українського менталітету ряд вчених (В.Антонович, М.Драгоманов, Ф.Вовк, М.Грушевський та ін.) йдуть шляхом, накресленим М.Костомаровим. Відбувається певне наукове осмислення менталітету на рівні історіософських концепцій.

Все це нерозривно пов'язано з контекстом європейської культури. В період становлення національної самосвідомості у деяких європейських народів центральними ідеями були: виділення, протиставлення національних особливостей свого народу іншим, найчастіше тим, від яких цей народ був у колоніальній залежності. Саме тому у всіх дослідників проблематики українського національного питання чітко проглядається прагнення протиставити, виділити відмінності між українцями та росіянами на рівні національної ментальності, тобто певних духовних орієнтацій [1; 156].

У філософії проблема ментальності, правда в дещо іншому формулюванні, постала значно раніше. Одним із перших, хто намагався розв'язати її з ідеалістичних позицій філософії життя був О.Шпенглер. Викладаючи власне філософсько-історичне кредо він виступав проти лінійного уявлення історичного процесу, в центрі якого є Західна Європа. Висміюючи ідею поступового прогресу, Шпенглер на місці «монотонної картини» однолінійної світової історії бачив феномен множини культур — «організмів». Кожний культурний організм як замкнена система має наскрізну єдність, що виражається не в ідеях, а в об'єктивній структурі, у пластичному «жесті», в «інстинктивному такті» і «поваді». Зовсім непроникний для впливу подібних до нього організмів, він живе своїм особливим життям (тривалість якого залежить від внутрішнього вітального циклу культури), створюючи свої цінності — науку, мистецтво, соціально-економічні відносини тощо [8; 547].

Література:

1. Бичко А.К. Моральний зміст менталітету українців / А.К. Бичко // Національна культура в сучасній Україні. – К.: Асоціація «Україно», 1995. – С.156.
2. Бистрицький Є. Культура як світ національного буття / Є. Бистрицький // Філософська та соціологічна думка. – 1995. - № 1,2. - С.243-245.
3. Бондаренко О.В. Українська емоційність як феномен національної ментальності та культури / О.В. Бондаренко // Політологічний вісник. Збірник наукових праць. – К.: «ІНТАС», 2008. – Вип. 31. – С. 167.
4. Варзар І.М. Політолого-етнологічна аксіологія історичного менталітету багато народної країни / І.М. Варзар [Редкол.: М.Ф.Головатий.] // Політолого-етнологічні проблеми розвитку сучасної України: Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, м. Київ, 28 лютого 2006 року – К.: МАУП, 2007. – С.183.

5. Костюк Л.Б. Етнічна ментальність українців як основа соціокультурної інтеграції / Л.Б. Костюк // Нова парадигма: Журнал наукових праць. – Вип. 66 / Гол. ред. В.П.Бех. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2007. – 237 с.
6. Корнієнко О.М. Національні цінності особистості: сутність та особливості.: автореф. дис.канд. філос. наук.: 09.00.03 / О.М. Корнієнко. - К., 1998. - 18с.
7. Лозко Г.С. Етнологія України. Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. / Г.С. Лозко. – К.: «Артек», 2001. – 304 с.
8. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького; [Редкол.: Ю.І.Римаренко]. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
9. Смітюх Г.Є., Стрілецький В.В. Україна сакральна. Український менталітет. // Мислене дерево. Ми робимо Україну –українською! - [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://myslenedrevo.com.ua/studies/smitstr/06.html>.

*Гаврилюк Дмитро Юрійович,
аспірант кафедри політичних наук
НПУ імені М.П.Драгоманова*

УДК 32:008(4УКР)

ВИДИ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО АБСЕНТЕЇЗМУ: ПОЛІТОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ

Статтю присвячено дослідженню практичних видів електорального абсентеїзму як своєрідного політичного вираження політичної культури громадян під час провадження виборчих процесів до представницьких органів держави .

Ключові слова: *абсентеїзм, політична апатія, виборче життя, політичний бойкот, політизація суспільства , електоральна активність, явка виборців.*

Статья посвящена исследованию практических видов электорального абсентеизма как своеобразного политического выражения политической культуры граждан во время проведения избирательных процессов в представительные органы .

Ключевые слова: *абсентеизм, политическая апатия, избирательное жизнь, политический бойкот, политизация общества, электоральная активность, явка избирателей.*

The article investigates the practical type of electoral absenteeism as a kind of political expression of the political culture of citizens during the proceedings before the election process to the representative of the state.

Keywords: *absenteeism, apathy, electoral life, a political boycott, the politicization of society, electoral activity, voter turnout.*

Актуальність дослідження. Не від лукавого можна припустити, що якби самого інституту виборів і виборчого процесу як такого не було в політичному демократичному вимірі , його варто було б вигадати. Лейтмотивом є безпосереднє прагнення доведення ефективності демократичного політичного режиму який апіорі має забезпечувати добробут кожного і всіх з числа громадян держави, особливо якщо це стосується громадянського впливу на конструювання виборних органів представницької демократії (парламент, президент).

Зокрема лише на одному умовно кажучи європейському континенті та США в 2012 році будуть відбуватися доленосні для нової розкладки на політичній шахівниці національні внутрішні вибори, загалом це такі електоральні кампанії, що пов'язані із виборами президента РФ (березень 2012), президента Франції (квітень 2012), президента США (листопад 2012) , а також не варто забувати і про вибори до законодавчих органів на пострадянських теренах - в РФ (січень 2012) , а от в Україні вони відбудуться вже наприкінці жовтня 2012. Як одразу видно, данні електоральні процеси є політично очікуваними, але їх якість та результат за різними експертними опитуваннями вже оповиті очікуваннями політичних ризиків. Це підтверджуються зокрема для